

Runosta runoilijaan

Runosta runoon. Toim.
Sakari Katajamäki &
Johanna Pentikäinen.
WSOY, Helsinki 2004.

”Tunnistaa viittaus, jäljittää sen lähde, analysoida sen merkitys”

Paavo Lipponen arvosteli Juhani Suomen kirjan *Suomen Kuvalehti* 39/05:ssä. Kriitikon mukaan Koiviston parhausteos kaatui tendentiöösiin kuvaustapaan, joka ”kertoo enemmän tekijänsä henkisestä tilasta kuin ’tutkimuksen’ kohteesta”. Suomi vastasi (40/05): ”Lipponen kirjoitus kertoo laatijansa itsevaltaisuuu-

desta, poliittisesta yksisilmäisyydestä ja voimakkaista antipatioista.”

Runomaailmassa näkemys kirjoitteista kirjoittajien tilan tilityksinä ei ole polemiikin aihe. Se on taiteen tola. Runoja luetaan edelleen runoilijain tunteiden ja tuokioiden dokumentteina.

Runosta runoon on sen verran hyvä kirja, että on sietämätöntä alistaa se todistusaineistoksi tälle löydökselle. Mutta näinkin on syytä lukea juuri sen vuoksi, että kirja on niin hyvä. Se on täynnä korkeatasoisia esityksiä parhailta asiantuntijoilta. Opuksesta on taa- tusti opetuskäyttöön eikä se turhaan kulu itseään sivistävienkään käsissä.

Toimittajien saatesanoissa muistutetaan, että runoanalyysiharjoitukset erotetaan yleensä sanataiteen historiaan perehtymisestä. Uusi kirja aikoo yhdistää nämä selvittelemällä eri aikojen suomalaisen runouden ”yhtymäkohtia länsimaiseen kirjallisuuteen” (s. 8). Sen se tekee erinomaisesti.

Perusteellisemmassa johdannossa painotetaan intertekstuaalisuutta. Tekstienvälisyys voi Katajamäen ja Pentikäisen mukaan tarkoittaa tekstin suhdetta tiettyyn pohjatekstijoukkoon tai laajempaa näkökulmaa kaikkien tekstien keskinäisyhteyksiin tai verkostoon.

Tämä jako, kuten koko esitys, on pätevä ja sujuva. Johdatusta rasittaa kuitenkin vaiva, joka äityy kirjan analyysiartikkeleissa. Intertekstuaalisuudessa korostuvat nimittäin (20–5) oikeellisesti ”suhteiden tuntemisen merkitys” tai ”huomioinnottaminen”, ”havaitut yhteydet” tai ”tunnistetut viittaukset”, ”lähteen jäljittäminen” ja ”merkityksen analysointi” – eli ihmisyksilöiden aktioidet. Koko tekstienvälisyyden läpimurron historiallinen merkitys oli kuitenkin todellisessa tai kuvitellussa vapautumisessa yksilötoiminnan – kirjoittamisen, lukemisen, tulkittamisen, tutkimisen – näkökanalta. Mullistavaa oli siirtyminen teki-

”Runotulkinnat uhkaavat jäädä tyylipuhtaan esi-intertekstuaalisiksi.”

jätäjunnasta kollektiivisuuksiin ja tekijä–teksti-suhteesta kahden tai useamman tekstin väliseen suhteeseen.

Katajamäki ja Pentikäinen teroittavat oikeutetusti eroa ”perinteiseen lähteen ja vaikutuksen tutkimukseen”. He painottavat tulkinnan osuutta ja korostavat, että intertekstuaalisuus (”käsitteenä”, ”ilmiönä”, ”lähestymistapana”) paremminkin lisää tekstien ulottuvuuksia kuin pulittaa ne kirjoitustilannekuvauksen kapeaan selityserustaan. Se vie pois romanttisen nerouden puhtaudesta ja ”lainaamisen” luovuutta vähentävästä voimasta.

Ero vain ei piirry kylin teräväksi. Lähteiden tutkimisen mallista ei irtauduta riittämiin. Tekstienvälisyyden uusi (tai uusvanha) näköala supistuu siihen, että ”lainaamista” ei enää (tai taas pitkästä aikaa) pidetä rikkeenä. Toimittajien johdannossa intertekstuaalisuus ei näin viittaakaan julkisen (ei-yksityisen) tilan, kielen sosiaalisuu-

den ratkaisevuuteen, vaan se jää tekstintekijäin tykönäin tekemien tekojen määreeksi. Kun painopiste pysyy siinä, kuinka ”merkityksiä saadaan aikaan”, runotulkinnat uhkaavat jäädä tyylipuhtaan esi-intertekstuaalisiksi.

Ja sellaisiksi ne jäävätkin. Vaikka antologian analyyseissa esiintyy tajaan epähenkilöhistoriallisesti virittynyt tekstianalyysitermi ”runon puhuja/minä”, niissä vedotaan tavan takaa pois tekstistä kohti tekstin ulko-, esitai takatekstuaalista tekijää. Hukkuu johdannossa alleviivattu uusi romantiikan jälkeinen tulkintatilanne ja paljastuu latistuneen jälkiromantiikan pitävä ote.

Tämä ei estä kirjaa olemasta mainio opas. Sari Kivistön hienossa artikkelissa liitetään Oiva Paloheimon runous antiikin Pan-aiheistoon. Pentikäisen kontribuutiossa valaistaan tarkoin Pavo Haavikon teoksen *Kaksikymmentä ja yksi* kiinnikkeitä kansanrunouden

ja Bysantin historian kirjallisiin perinteisiin. Aale Tynnin työn suhde keskiaikaisiin balladeihin saa varman käsittelynsä Satu Grünthalin kirjoituksessa. Kuisma Korhosen analyyseissa sijoitetaan luontevasti Leevi Lehdon työ renessanssin sonettiperinteeseen. Heikki Laitisen osuudessa Hemminki Maskulaisen virret limittyvät lujasti barokin kirjallisuuteen. Runebergin sidos romantiikkaan on aiheena Jyrki Nummen seikkaperäisessä esityksessä. Katajamäen artikkelissa Kirsi Kunnaksen *Piirespaares-maan kuningas* nivelletään taiten brittiläisen *nonsensen* 1800-lukulaiseen virtaukseen.

Tuula Hökkä saa kiinnittää Aaro Hellaakosken runon ”Hauen laulu” monin sitein euromodernismiin. Pirjo Lyytikäisen terävää luentaa Otto Mannisen ”Joutsenet”-tekstin suhteista symbolismiin seuraa H. K. Riikosen monipuolinen artikkeli Emil Zilliacuksen töiden uusklassistisuudesta. Kai

”Lukijan tulee siis tarkata tekstin sijasta tietoisia olentoja, ja selvittää mitä...”

Mikkosen tekstissä käydään ansiokkaasti Olavi Paavolaisen runouden ja futurismin rajaa, Katriina Kajanneksen esityksessä tehdään osuvasti selkoa Uuno Kailaan tuotannon yhteyksistä expressionismiin ja Anna Hollstenin analyysissä avataan tärkeitä näkökulmia Eeva-Liisa Mannerin runojen ja imagismin välisiin jännitteisiin. Lopuksi Janna Kantolan teksti keskittyy kiintoisesti Pentti Saarikosken työn puhuttaneeseen postmoderniteettisuhteeseen ja Jukka Koskelaisen kirjoitus käynnistää oivasti keskustelun Arto Mellerin runojen romantiikkasuhteesta.

”Lehto itse on tunnustanut”

Korhosen artikkeli Lehdon kokoelman *Ääninen* ja sonettiperinteen yhteyksistä lunastaa kirjan lupauksen. Se pystyy mennessä tullen osoittamaan nykysäke-
noitsijöiden kytkyt traditioon. Mutta

kun tulkitaan Lehdon runoa ”Otavan uutisia”, arveluttavuudet enenevät askel askelelta (99–101).

Aluksi viitataan runon ”pintatasoon”, jolla ”kerrotaan ilmeisesti” seuraava ”tarina”. Luultavasti kirjallista työtä tekevä henkilö on menettänyt työrauhan. Syynä voi olla runossa mainittu ”todellinen tai kuviteltu” nainen. Pulma ratkeaa säkeiden myötä, kun irtohenkilöt ja -maisemat nivoutuvat yhteen ”runoilijan” töitse. Runo kertoo tulkinnan mukaan ”runoilijan kutsumuksen” kohtalosta elinkeinoelämässä.

Päästään oletettavasti kirjallisella uralla olevasta hahmosta suoraan runoilijaan. Runon metalyyrinen aines antaa aiheen psykologisoida sen tekijän tilaa, Lehdon luomistuskaa.

Täysimääräisen tekijähakuista tulkintaa hyvittää toki Korhosen kepeä kysymys siitä, pitääkö konerunojen

kirjoittajaksi katsoa ”Lehto, sattuma vai kieli”. Tai lukemisen ”paranoiaan” johdettava ounastelu siitä, lieneekö runojen ”taustalla [...] Jumala, CIA tai Leevi Lehto”.

Näiden kysymysten retorisuus paljastuu, kun edetään tuttuun kiteytykseen, jonka mukaan Lehdon edeltäjät *language schoolin* ja renessanssin runopiireissä olivat ”tietoisia kielestä”. Lukijan tulee siis tarkata tekstin sijasta tietoisia olentoja ja selvittää, mitä kenenkin tajunta sisältää ja mitä ei. Vastaava siirto paperilta päänuppeihin koetaan, kun tulkitsija kertoo, mitä lukija-Korhosessa tapahtuu: ”synnyttävät lukijassa melankoliaa”. (105–6)

Tämä tulkinta sopii huonosti yhteen Korhosen yleisempien huomautusten kanssa. Hän kuvaa Lehdon kokoelmaa viisikymmenlukulaisen, merkityksen takaavaa subjektia edellyttäneen poetiikan vastakohtaksi: alea-

torinen arvonta syrjäyttää kiinteän tekijän (104). Äkkipäätä nykyiseltä vaikuttava meininki liitetään varhempisiin vastineisiinsa (esimerkiksi Rabelais'n ja Sydneyn teoksiin).

Mutta tekijän viraltapanon sijasta Korhosen artikkelia leimaa paremmin tekijän entistä parempi saataavuus takaustehtäviin. Tulkinnan tueksi lainataan runoilijan jälkisanoja tavoitteenasetteluna ja lukuneuvoina. Niistä jää huomaamatta olennaisin, vaikka Lehdon passus, jossa todetaan ”jäänneiden tai kaikujen” olevien ”lisäyksiä” tärkeämpiä, oikein lainataan ja sisenerätään. Niinpä jälkisanoja ja haastattelulausuntoja voidaan käyttää ongelmattomana lisäaineena tulkinnaissa. Viite 13: ”Henkilökohtaisessa sähköpostiviestissään Leevi Lehto muisteli, että runon materiaali olisi koostettu juuri kyseisen julkaisun [*Otavan uutisia*-lehden] materiaalista” (345).

Runous on tekijän sisätuntojen tai salatekojen ulkoilmausta ja runotulkitsija on noiden ilmausten mainari. Kun Korhonen kirjoittaa, että ”[i]nformaatiovallankumous on romauttanut perinteiset merkitysrakenteet” (100), hän ei kirjoita ilmaisemisen vararikosta. On pääteltävä hänen kirjoittavan kätevästä pääsystä lähemmäksi lähdettä, hevosen suun ammotuksesta omalla näytöllä.

Luojan luomat

Tekstienvälisyys ei ole artikkeleiden ytimessä. Niiden keskipisteessä keikkuu yhäti vireä omien runojensa tekijä.

Tekijäkeskeisyyteen yhtyy saumatomasti lukijakeskeisyys. Runo toisistaan, kun tekijän ja lukijan toimet ja tunnot punkevat päälle.

Yhteyksien ja kosketuskohtien sijaan esillä ovat yhteyteen hankkiutumiset ja koskettamiset. Runoilija tun-

tee tai päättää, ennen kuin runoilee runonsa, joka on väylä noihin liikutuksiin tai ratkaisuihin. Lopputuotteessa painaa ”sävy”, ”tunnelma” tai ”vaikutelma”. Siinä viipyltyään lukija voi muuttua tutkijaksi, jonka kiireellisin tehtävä on tekohetken, -tavan ja -tarkoituksen määrittäminen kuin konsanaan Bodom-prosessissa.

Kuitenkin antologia esiintyy kirjoittamisen tutkimuksen sijasta kirjallisuudentutkimuksen tunnuksin. Vähimmäisjohtopäätös kuuluu: suomalainen kirjallisuustiede ei ole kiinnostunut tekijän kriittisestä tarkastelusta – paitsi tietysti seminaarissa nimeltä ”Tekijän kriittinen tarkastelu”.

Analyysien vahvuuksille ei tässä tehdä oikeutta, vaan katsotaan tekijyyden kohtaloa kokoelmassa. Ääriesimerkistä käy Laitisen artikkeli. Sen mukaan Hemmingin kielen ”ta-kaa löytyy runoilija ja hänen pidät-

”Psyko-otteesta poiketen korostuu sosio-ote.”

telemätön, kuohahteleva tunteensa” (113). Vaan Laitinen ei olekaan kirjallisuudentutkija. Iskeytymistä runoilijan innoituksen (112) tavoitteluun ei peitellä. Puhutaan sulkakynääjästä, joka ”oppi [...] kasvoi ulos [...] oli valmis ottamaan vastaan [...]” (116) ja ”otti vapauksia” (123).

Kääntäjä, kriitikko ja runoilija Koskelainen nojaa nykytutkimuksessa kavahdetulla tavalla kirjoitustapahtuman rekonstruktioon. Psyko-otteesta poiketen korostuu sosio-ote. Mellerin *Zoosta* mainitaan, että se on ”kirjoitettu [tiettyssä] ilmapiirissä” (318), jonka meteorologiaksi tulkintahaaste ymmärretään. Kysytään tiettyjen tekstien ”mahdollista osuutta Mellerin runoon” (320). Sen osat voivat ”olla peräisin jostakin kirjasta” (323) tai Neil Youngin *Zumalta*: kirjailijan tiedetään kirjoittaneen rocklehtiin, ”joten [!] hän on varmasti tuntenut Youngin kappaleen” (324). Sivutaan viitteittä viipa-

loidun Nietzschen ”selvää vaikutusta” haastatteluissa mainitun harrastuksen pohjalta: ”kokoelmasta näkyy, että Melleri oli siihen aikaan ahkera Nietzschen lukija” (324). Toisaalta kuvataan valikoimaa Mellerin ”kannanottona” (319 & 322). Romantikkojen puolelle ”täysillä ja ehdoitta” asettuva Melleri ”heittäytyy” niin kuin runonsa puhuja ”tempautuu itse mukaan” (328).

Näin kirjoittelun tarkastelu päättyy sekä *psykhe-* että *socius-*kannalta poistamaan eron runon ja runoilijan väliltä. Kasvatustieteilijä Grünthalin analyysi edustaa välittävää vaihtoehtoa. Selvitellään, mitä Tynni ”käytti”, ”sovelsi”, ”muokkasi”, ”ammensi” ja ”hyödynsi” (83 & 90). Lisäksi puhutaan ”hyvin henkilökohtaisesta valikoimasta” (87). Tynnin (ja puolisonsa) julkiset roolit yhdistävät runojen bio- ja sosiografiset aspektit.

Näiden analyysien tunkua kohiti kirjailijan vaikuttumisia ja tekemi-

siä saattaisi pitää poikkeamina kirjallisuustieteen käytännöistä. Mutta muutkin artikkelit, ne kirjallisuustutkijain leipätoiminä laatimat, ovat tekijähakuisuuden läpitunkemia. Sikäli kuin mainittua kolmikkoo voi pitää muihin verrattuina ei-spesialisteina, heidän avoin tekijäuskollisuutensa ei ole ollenkaan niin arveluttavaa kuin kirjallisuustieteilijäin analyysit, joihin runoilijakeskeisyys hiipii vähemmin äänin.

Niukimmillaan tekijätendenssi on Katajamäellä ja Hollstenilla, hillittynä Lyytikäisellä ja Riikosella, Hökällä ja Nummella vihannimmillaan. Katajamäen tarkastelussa viitataan Kunnaksen ”saamaan virikkeeseen” (158). Mainitaan ”neutraalisti kerrotusta” esityksestä, jossa ”kaikki tuntuu tähtäävän” tiettyyn maaliin (165). Tämä sekä muotoilut ”tuntuisi viittaavan” ja ”on kiusaus ajatella” vihjaavat tekstiin pannun merkityksen uumoiluun. Mutta vihjauksen tasolla pysytään. Kerrotaan

”Liikkeelle runoilijan ’elämän käännekohdasta’ ja ’tunne-elämän ristivedoista’.”

kyllä siitä, mitä ”Kunнас itse on puhunut” aiheesta, mutta todetaan, ettei tälle pidä antaa ”suurta painoarvoa tulkinnassa” (167).

Pentikäisen Haavikko-analyysissa toistuvat sumeilemattomammin hyödyntämisen ja viittaamisen toimet. Tietty ”kerrontaratkaisu on käytössä” (66), samoin ”kollaasiteknikka” (73). Mainitaan, että ”Haavikolla oli aivan oma käyttötarkoituksensa” (69). Kysytään, ”[m]iksi Haavikko sijoitti” sitä ja sitä sinne ja sinne. Vastaukseksi tarjotaan kirjailijan omaa selitystä. (68) Teksti ilmentää kirjailijan pyrkimyksiä ja sisältää ”viestinsä lukijalle: [...] kiinnitä huomiota kerrontaan” (72).

Mutta huomio kiinnittyi tekstin taukseen paitsi Pentikäisen myös Kivistön artikkelissa. Runoilijat ”hyödyntävät”, ”jäljittelevät”, ”suosivat”, ”uudelleentulkitsevat”, ”kehittävät”, ”korostavat eri puolia”, ”löytävät”, ”käsittelevät”, ”kritisoiivat” ja ”käyttävät” aiheita

tuon tai tämän ”ilmaisemisen” apuna. Ongelmattomaksi aineistoksi sopivat kirjailijahaastattelut – niissä julkituodut ja runoissa ilmenevät ”pyrkimykset” – ja henkilöhistorialliset tiedot. Artikkelissa Pan on kirjailijan *alter ego* (44 & 53), jolla on siinä määrin ”yhtymäkohtia runoilijan omaan persoonaan” (52), että tämä ”samastuu Panniin” (48).

Nummen Runeberg-analyysi lähete liikkeelle runoilijan ”elämän käännekohdasta” ja ”tunne-elämän ristivedoista” (131). Tutkimusongelmaksi hahmottuu se, miksi kirjailija nostaa Joutsenen kirjansa tunnukseksi (133). Tarkataan, kuinka runoilija paitsi ”tehostaa” tai ”luopuu”, myös ”asettuu” aiheisiinsa (138). Joutsen paljastuu ”runoilijan tunnuskuvaksi”, ”kuvalliseksi ilmaukseksi” runoilijan ”poeettisesta kypsyudesta” (138). Tämä on ”runoilijan runon muotoon heijastama [...] vihje” ja ”runoilijan runoonsa kirjoit-

tama” taie ”elämäkerrallisen ulottuvuuden” tärkeydestä. Runoilijuuden sijalla on itse Runeberg, joka ”tunnistaa” tunnuskuvassaan tuota taikka tätä tai ”ilmaisee” sillä yhtä sun toista. Biografis(tis)uus ei hälvne kansallisen runo-ohjelman aspektista, sillä se on osa ”Runebergin runoon kirjoittamaa runoilijaidentiteettiä”. (144 & 149–50). Nummella ”subjektiivinen” osa Runebergin runoutta on itsetutkistelua, mutta ”objektiiviseksi” osaksi nousee – runoilijan itse itselleen runoilema runoprogrammi. Korrektimpi jakolinja piirtyisi ’suruttoman subjektiivisen’ ja ’suurellisen subjektiivisen’ välille.

Hökän Hellaakoski-analyysissa toistuu ajatus ”harkitusta konstruktiosta”: ”kokonaisrakenne vaikuttaa hyvin harkitulta” (186). Apuna tulkinnassa käytetään runoilijan ”omaelämäkerrallisia” kertomisia (188). Setvitään ”yksilöllisen ja ainutlaatuisen runoku-

”Lainataan runoilijaa, joka ’on kertonut, miten hän tunsi’ kirjoittaessaan.”

van” liitosta ”kulttuuriseen ja poeettiseen taustaan” sekä koko runoa ”runona runoilijakutsumuksesta” (186 & 190). Tie vie tekstistä loitolle: ”Viime kädessä runoilija etsii vertauskuvaa luonnosta omalle tunnekokemukselleen, hän haluaa havainnollistaa ja ymmärtää omaa lyyristä innoittumistaan.” (191) Hökälle ominaiseen tapaan korostetaan runon kykyä välittää ”toiseutta” ja viitataan runouteen ”piilossa olevien aisti- ja tunneulottuvuuksien tuomisena kieleen” (197). Ytimesä on kuitenkin ”runoilija [joka] kirjoittaa runoa” (193). Siksi lainataan runoilijaa, joka ”on kertonut, miten hän tunsi” kirjoittaessaan (196).

Lyytikäisen Mannis-analyysissa erotetaan oitis runon ”ilmitaso”. Säkeet saattaa näet ”välittömästi vastaanottaa kauniina luonnonnäkyinä”. (201) Esillä on ”kokemus, jonka lukija voi tunnistaa omasta kokemusmaa-

ilmastaan”. Tuon kokemuksen kuitenkin ”luo teksti”. Yhtä kaikki artikkeleissa yhdistetään symbolismi asioihin, joita runoilija ”ei suoraan halua tai voi kuvata”. Se ”aktiivista kielen avoimuuden hyödyntämistä”, tietty ”menettelytapa” ja ”ilmaisutapa”. (202–3) Runoilija kätkee, vihjaa tai asettaa eteen kommentoimatta, vastaavasti ”[l]ukija ilman muuta ajattelee” ja ”lukijan huomio kohdistuu”. Lyytikäinen suosii passiivia, mutta runon merkitys ei rakennu, vaan se ”rakennetaan” runoilijan omin toimin. Intertekstit tulee ”löytää” tai ”jäljittää”, mutta myös runoilijan elähdys on esillä. (212) Runo sisältää ”lähes motivoimattomia” mutta ”varsin selviä viittauksia” muihin runoihin (213). Osana pyrkyä uuspyhyteen ”Manninen rakentaa runonsa joutsennäystä käsin” runoilijuuden symboliksi (214).

Riikosen Zilliacus-analyysis-

sa mainitaan, että useat runoilijan töistä ”pohjautuvat matkavaikutelmiin” (228). Olennaista on tapa ”siirtää antiikin maaperään liittyviä matkamuisia ja -havaintoja runoiksi” (230). Tulkinnaissa vältetään tekijän korostamista, mutta todetaan, kuinka ”Zilliacus käyttää runosarjensa soneiteissa harkitusti ja säästeliäästi retorisia keinoja” (237).

Mikkosen Paavolais-analyysissa siirrytään ”viittauksista” ja ”tehokeinoista” runoilijan ”pyrkimykseen soveltaa ajankohtaista eurooppalaisen avantgarden estetiikkaa suomen kieleen” (251). Paavolainen varoi hurjimpia kokeiluja, mutta ”halusi”, ”halusi myös”, ”arvosti” ja ”ajatteli” kumouksellisesti (256–9). Hänen teoksistaan ”löytyy” elämänuskoa ja keskipakoista minuutta (260–3). ”Inspiraation lähteistä”, ”ilmaisukeinoista” ja ”tavoitteista” on puhe pyrintö-sanaston tois-

”Tekijän takuumieheys on sitä, että hän luo tekeleisiinsä ’kätkeytyjä merkityksiä’.”

tuessa. Runoudessa tärkeäksi kohoaa ”periaatteitten toteutus” ja tekijän esseistiiikka ”selvittää runojen taustalla olevan esteettisen ohjelman”. (254)

Kajanneksen Kailas-analyysi alkaa runoilijan tutustumisista, herätteistä ja virikkeistä (269). Tulkitsija kuvaa ekspressionistien haluamia ja tekemiä. Runoissa ”kuvataan elämyksiä” ja ”konkretisoidaan sielullista tilaa”, jolloin ”tunne saa täsmällisen kuvallisen asun” (270). Tulkinnassa Kailaan runon ”me” lopulta ”varmistuu” taiteilijoiksi (278). Runoilijan säkeissä ”näkyvä vitalistinen elämän palvonta omakohtaisesti koettuina” (279), toisaalta ne ”kiteytyvät Kailaan esteettiset näkemykset” (280).

Hollstenin Manner-analyysi ammentaa maltillisesti runoilijan omasta runoudesta käsittelevästä esseestä. ”Ilmaisukeinojen” ja ”rakentumisen” selvitys painottaa metalyyristä kuvarunon ruodintaa (293). Tiivistetään ero subjektin

piilottavaan imagismiin: ”Havainnoilla on luonnollisesti subjekti eli joku, joka katselee [...], mutta ei tee itseään näkyväksi” (293). Näin siirrytään tekstistä ei-tekstiseen ”luonnollisuuteen”, jota selitetään Mannerin tavalla essehtiä ”minäkohtaisesta lyyrillisyydestä luopumista”. Näkökulmavaihdokset luetaan osaksi ”runon minän” tutkivaa olemistapaa, mutta kysytään syytä sanankäytölle. Se löytyy vieraannuttamisen tekniikasta ja ”kommentista” imagismille. Puhutaan ”runon välittämistä kuvakäsityksestä” (299).

Kantolan analyysi alkaa lausumasta, jonka ”Saarikoski itse” lausui (303). Tarkataan runoilijan toteutuksia ja runojensa ”vaikuttajia” (304). Runoissa liikutaan ”tietoisena” asioista (305). Lainataan runoilijaa runojensa synnystä: ”kuten Saarikoski itsekin selvitti” (307) tai ”kirjoittikin pyrkineensä” (308). Toisaalta todetaan, ettei ”mi-

kään suoranaisesti ohjaa johonkin tiettyyn lukutapaan” (309). ”Postmodernin lukutilanteen” kuvauksena tämä on sikäli peittävä, että heti perään lisätään: ”Saarikoski näyttäisi luoneen koelmassaan eräänlaisen verkoston”, jonka voimasta yksittäisten pätkien ”näennäinen absurdus kumoutuu”. Tekijän takuumieheys on sitä, että hän luo tekeleisiinsä ”kätkeytyjä merkityksiä”. Lukijan korostunut rooli ja perusteluvastuu (310) eivät sovi Kantolan tapaan painottaa Saarikosken ulkorunollisia taustoituksia (”kertoo löytäneensä ilmaisun kokemukselleen”) ja sisärunollisia ”kannanottoja”. Kaiken keskellä on Saarikoski, joka ”operoi”. Runoilija ”tulkitsi postmodernismia [...] kirjoituksen keinoin” (312) viittaillen runoissaan ”jopa [!]” omiin muihin runoihinsa (313).

Edes ’postmoderni lukijuus’ ei saa meikäläisiä kirjallisuustutkijoita hellit-

”Tekijään tarrautuminen on epäkriittistä varaamista arkiantropologiaan.”

tämään tekijäkeskeisestä, intentionaalisesta, ilmaisupainotteisesta, psykologisovasta ja normalisoivasta otteesta. Runosta hapuillaan takana oleviin tuntoihin, tarkoituksiin, kokemuksiin, käsityksiin tai käyttöpäätöksiin. Jos jokin kalskahtaa tutulta, pohditaan lainaamisen luovaa tunnelmaa, viittaamisen tarkoituksiperää, yhteyden kokemista tai näkemystä kielestä. Säkeen selkäpuolella on jokin tunne tai päätös. Sen yhytys tulkintatavoitteena häätää pois julkisen sanataideteoksen tekstikriittinen tulkinnan.

Runot pysyvät yksilön kielettömän olemisen kielellistykseen, joita tulkitsijat palauttavat tapahtumiin tai teksteihin. Haussa on ymmärrettävä havaitsemistilanne (kuvan taustalla) tai lukukokemus (sitaatin taustalla), jonka kautta lukeva voi samastua kirjoittavaan.

Arveluttavuudet voi katsoa sovin naisuuksiksi. Tekijäkeskeisen sanaston välttäminen saattaisi johtaa käsittämättömään kieleen. Mutta vaikka runotutkijoiden olisikin paras puhua runoista väljin sanakääntein, myönnetyksillä (pedagogisuudelle, ”perinteiselle” kirjallisuuskäsitykselle, arkipsykologialle...) on hintansa. Runotulkinta ohjautuu normalisoivan realismin suuntaan ja vie huomion siitä, mitä ja miten

sanotaan, siihen, miksi se sanotaan.

Jos veto tekijyyteen olisi reaktiota 50-lukulaista steriiliä ”itsenäisen taide-teen” tai ”autonomisen taidemaailman” varaan pystytettyä runouskäsitystä kohtaan, toimet saattaisivat saada pitävää perustelua ja pontta. Historiallinen täysrekonstruktio jostakin kirjoitus- tai julkaisuuhetkestä runossa seisovien sanojen pohjalta ei olisi hullumpi irtiotto biografismista. Sen sijasta tekijään tarrautuminen on epäkriittistä varaamista luonnolliseksi katsottuun arkiantropologiaan.

Kirjallisuudentutkimuksessa on viime vuosina rehabilitoitu tekijää ja puhdistettu intentioiden ryvettyynyttä mainetta. Antologiassa tätä harrastusta ei esiinny, joten tekijyyshakuisuutta on lupa lukea muuten vain mukaan kuvioihin tullessa (intentionalistien kielellä: ”tahattomana”).

Tekijäkeskeisyyden kyseenalaistamisella on verraten vähän tekemistä ’postmodernin tilanteen’ kanssa. Mutta yksi arvaus tekijän elinvoimaisuuden syistä voisi kuulua, että tekijästä erossa pysyttely leimautuu herkästi summittaiseksi ”postmodernismiksi”. Teesien ”kaikki on kieltä” ja ”runot ovat kieltä” välillä lie vivahde-ero.

Tekstikeskeisen luennan arvel-

laan ehkä tyypistävän runon kokemuksellisuutta ja merkitystä. Voi silti kysyä, kumpi kaventaa enemmän: kokemuksen / tunteen / havainnon ankuroiminen tekijään ja sanan alistus tämän merkiksi vai pohjattomat (kokemus)sanat.

Uuskritiikin ja tekstienvälisyyden oivalluksiin yhdistyivät monisyiset yhteiskunnalliset kehityskulkunsa, kulttuurikamppailunsa, älylliset perusteensa ja poliittiset näköalansa. Uuskritiikin ja intertekstuaalisuuden yhteys on tärkeämpi kuin niiden välinen ero. Tekijän kuoleman myötä (uudesti)syntynyt intertekstuaalisuus lakkautti teosten erillisyyden ja riippumattomuuden, jota uuskritiikki oli vaalinut.

Mutta yhdessä intertekstuaalinen tekijättömyys ja anti-intentionalistinen teoskeskeisyys ovat jotakin, josta poikkeamisen tai vaikenemisen kirjallisuuden nykytulkinnassa odottaisi tulevan erikseen perustelluksi. Muuten syntyy vain laiskasti esikriittistä tunnelmointia, havaintoesityksiä romanttisen runouden ja tekijänoikeuden aikakauden häthätää patinoituneista pelisäännöistä.